

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จ.พัทลุง ทั้งจังหวัด ประมาณ 3 ใน 4 ของ จ.สงขลา และบางส่วนของ จ.นครศรีธรรมราช รวมพื้นที่ประมาณ 8,729 ตร.กม. ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นลุ่มน้ำแห่งเดียวของประเทศไทย ที่น้ำฝน น้ำจืดจากคลอง และน้ำหลากจากแผ่นดิน ไหลจากพื้นที่ลุ่มน้ำลงสู่ทะเลสาบสงขลา และมีน้ำเค็มจากทะเลเข้ามาผสมผสาน ทำให้มีลักษณะเป็นระบบทะเลสาบแบบลากูน (Lagoon) ขนาดใหญ่ และทำให้ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์พิเศษ คือ มีระบบนิเวศ 3 น้ำที่มีการผสมผสานเป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ณ สถานที่และฤดูกาลต่างๆ กัน

ด้านกายภาพ ทะเลสาบสงขลามีลักษณะทอดเป็นตอนๆ แบ่งได้เป็น 4 ส่วน ทะเลน้อยซึ่งอยู่ทางเหนือสุดเป็นน้ำจืด ถัดลงมาคือทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และทางใต้สุดคือทะเลสาบตอนล่าง ซึ่งเชื่อมกับอ่าวไทยบริเวณ อ.เมือง จ.สงขลา

ด้วยระบบนิเวศที่ซับซ้อน ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจึงมีความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งสัตว์น้ำและพืชพรรณธรรมชาติต่างๆ รวมทั้งยังเป็นฐานการดำรงชีวิตและการผลิตทางเศรษฐกิจของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำฯ (จากข้อมูลในปี พ.ศ. 2547 พบว่ามีประชาชนอาศัยอยู่ประมาณ 1.6 ล้านคน) มาเป็นเวลานาน ทั้งการเพาะปลูกยางพารา ข้าว ผลไม้ การทำประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และการเลี้ยงสัตว์ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังเป็นแหล่งน้ำจืดเพื่อการชลประทาน แหล่งกักเก็บและระบายน้ำตามธรรมชาติ แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคสำหรับชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี อีกทั้งสภาพธรรมชาติที่สวยงาม มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก หากได้รับโอกาสในการพัฒนาและส่งเสริมในทิศทางที่ถูกต้องอย่างจริงจัง (Ratanachai and Suthiwipakorn, 2006)

อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ต่างๆ ในลุ่มน้ำฯ ได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมากและต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน โดยปราศจากการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้เหมาะสม ในปี พ.ศ. 2539 สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น ได้ทำการประเมินปัญหาเพื่อวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้รับความ

ร่วมมือและการสนับสนุนจากรัฐบาลเคนมาร์กโดยสำนักความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (DANCED) ได้ดำเนินโครงการการจัดการสิ่งแวดล้อมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (Environmental Management in the Songkhla Lake Basin : EmSong) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตลอดจนการนำไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งได้ผลสรุปว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมมี 5 ด้านหลักๆ ได้แก่ (1) ด้านเกษตรและปศุสัตว์ (2) การประมง (3) เหมืองแร่ (4) การท่องเที่ยวและนันทนาการ และ (5) การพัฒนาอุตสาหกรรม โดยพบว่า กิจกรรมที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วกว่ากิจกรรมอื่นๆ คือ กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

นอกเหนือจากโครงการดังกล่าวที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแล้ว ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมายังมีหน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่เข้ามาศึกษาวิจัยและดำเนินโครงการเพื่อฟื้นฟูและแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งดูเหมือนว่าทุกฝ่ายได้พยายามที่จะฟื้นฟูสภาพธรรมชาติของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้กลับคืนเหมือนเดิม แต่ว่าการแก้ไขปัญหามาไม่สัมฤทธิ์ผล อีกทั้งกลับพบว่าสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลากลับเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว จนเกิดการร่อยหรอและลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่และยังส่งผลต่อเนื่องทำให้เกิดปัญหาการตื้นเขินของทะเลสาบและคลอง คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ปริมาณสัตว์น้ำลดลง น้ำจืดไม่พอใช้ในฤดูแล้ง มีความขัดแย้งของการใช้น้ำระหว่างชุมชน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความไม่ยั่งยืนของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดทำแผนแม่บทการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคณะ, 2548) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ให้คืนสภาพความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ และใช้เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างยั่งยืน โดยการศึกษาดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างมาก

ประเด็นการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เป็นหนึ่งในหลายประเด็นของแผนแม่บทการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมอยู่ในคณะทำงานด้วย ในฐานะผู้ช่วยวิจัย) มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มน้ำฯ ให้มีความยั่งยืน ซึ่งการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน (ปารีชาติ วิสุทธิสมาจาร และคณะ, 2548) ดังนี้

(1) การสำรวจและรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ โดยจัดทำเป็นระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยว

(2) การวางแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น และจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มาพัฒนาเครื่องมือ หรือแบบประเมิน (Checklist) เพื่อบ่งชี้ถึงประเด็นปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยแสดงเป็นระดับ “ศักยภาพและความเสี่ยง” ซึ่งผลการประเมินดังกล่าวสามารถนำมาใช้พิจารณาเพื่อวางแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทั้งในระดับการจัดการองค์ประกอบภายในของแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำฯ

ภายใต้โครงการดังกล่าว ในขั้นตอนของการประเมินศักยภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดให้พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด) เป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อใช้ในการพิจารณาและวิเคราะห์ศักยภาพและเสนอแนะแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่มีพื้นที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกับระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนกลาง เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำหลากหลายชนิด ทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพมาจากแหล่งอื่นเป็นจำนวนมาก สภาพพื้นที่มีความหลากหลายทางด้านถิ่นที่อยู่ ทั้งทุ่งหญ้าแบบ *Paspalum*¹ และป่าชายเลน ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ ทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ชื่อในขณะนั้น) จึงได้ประกาศให้บริเวณ ต.คุชูด อ.สทิงพระ จ.สงขลา เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักกันมานาน “อุทยานนกน้ำคุชูด” ซึ่งในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมและศึกษาธรรมชาติเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามกระแสนิยมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการเรียนรู้วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ อันได้แก่วิถีชีวิตของชุมชนคาบสมุทรสทิงพระที่สืบทอดประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาเป็นเวลาช้านาน ตลอดจนผลิตภัณฑ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรได้รับการอนุรักษ์ไว้

การศึกษาในครั้งนี้ได้ศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งหมายถึงการท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติเป็นฐาน อาจรวมถึงศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อย และไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติและองค์ประกอบธรรมชาติ และเป็นการท่องเที่ยวที่พร้อมให้

¹ เป็นลักษณะของพื้นที่ที่มีแนวทุ่งหญ้า *Paspalum vaginatum* ขึ้นปกคลุม และมีการกระจายตัวเป็นหย่อมๆ ในบริเวณที่มีน้ำท่วมถึงหรือในพื้นที่ชุ่มน้ำ

ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545) ซึ่งในการกำหนดตัวชี้วัดเพื่อใช้ในการประเมิน ผู้วิจัยได้กำหนดให้มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 มิติ คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542)

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อประเมินศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว และนำผลการศึกษาไปใช้ในการเสนอแนะแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- (1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว
- (2) ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (3) แนวคิดและหลักการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (4) แนวคิดและกระบวนการในการประเมินศักยภาพและความเสี่ยง
- (5) งานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความหลากหลายและแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของสภาพพื้นที่ สภาพธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิต นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม หรือเป็นสถานที่ที่มีความน่าสนใจสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมได้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ต้องมีความดึงดูดใจ ต้องมีความสุขสำราญ และต้องมีความสามารถเข้าถึงได้ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

- (1) **ประเภทธรรมชาติ** เช่น ภูเขา น้ำตก ลำธาร ทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ ถ้ำ น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน บ่อน้ำแร่ เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์เปิด วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เขื่อน สวนรุกขชาติ อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด ห้วย หนอง คลอง บึง ธรรมชาติใต้ทะเล และปะการัง

(2) ประเภทประวัติศาสตร์โบราณวัตถุสถานและศาสนา เช่น โบราณสถาน ชุมชนเก่า ศาสนสถาน พิพิธภัณฑสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน

(3) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เช่น งานประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ วิถีชีวิต (เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตชาวเล) ศูนย์วัฒนธรรม แหล่งผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน สินค้าพื้นเมือง ไร่ นา สวน พืชผัก ผลไม้ เหมือง แหล่งซื้อสินค้า โรงละคร แหล่งบันเทิง โรงภาพยนตร์ สถานที่จัดการแสดงทางวัฒนธรรม โรงงานอุตสาหกรรม และเมืองที่ทันสมัย

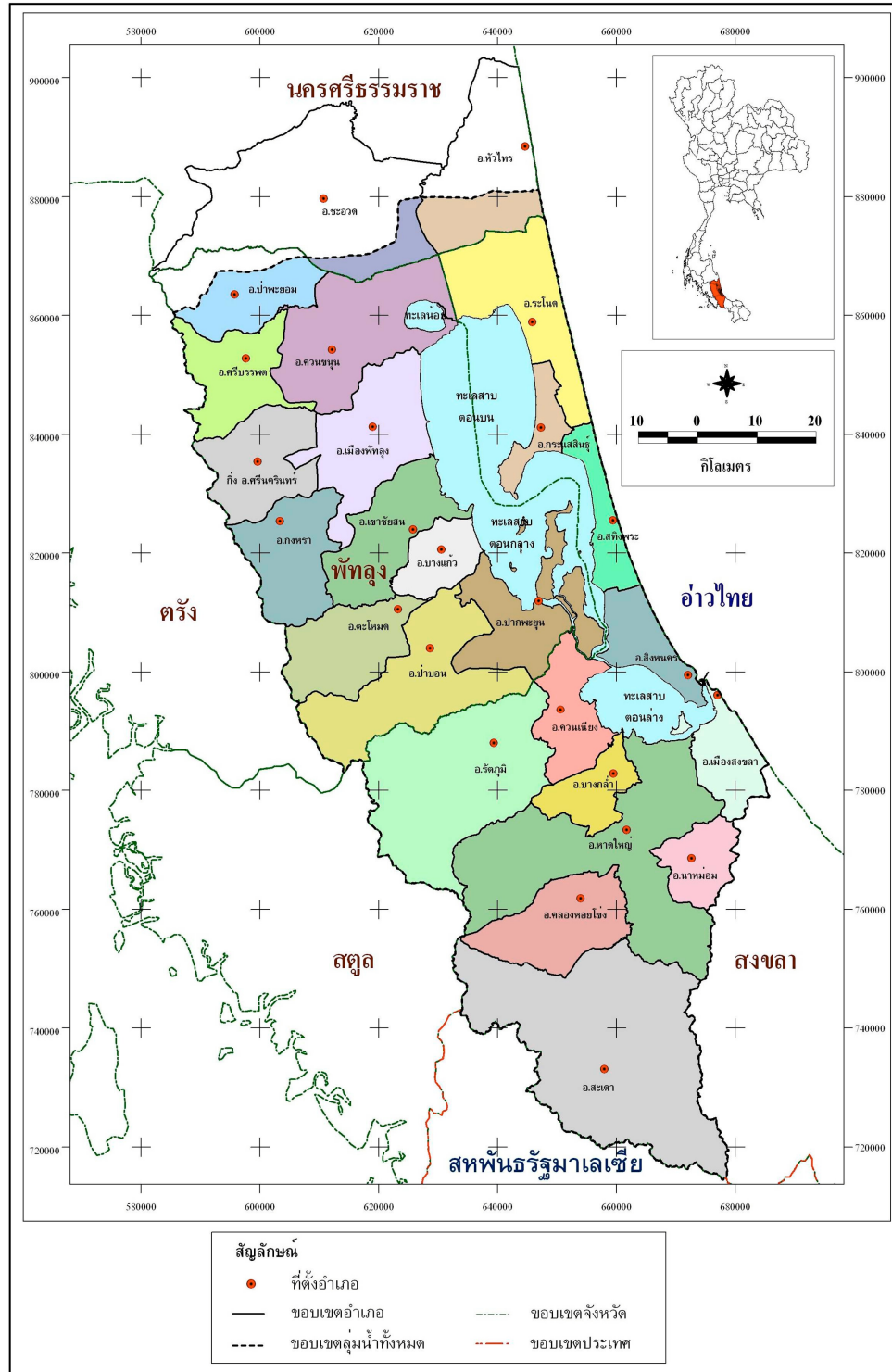
(4) การกีฬาและบันเทิง เช่น กีฬาทางบก กีฬาทางน้ำ แหล่งบันเทิงยามราตรี สวนสนุก และสวนน้ำ

1.2.2 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(1) ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จ.พัทลุง ทั้งจังหวัด (10 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ) จ.สงขลา (12 อำเภอ จาก 16 อำเภอ และ จ.นครศรีธรรมราช (2 อำเภอ จาก 21 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ) ภาพประกอบ 1 แสดงขอบเขตของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 8,729 ตร.กม. ประกอบด้วยแผ่นดิน 7,687 ตร.กม. และพื้นที่ทะเลสาบ 1,042 ตร.กม. ความยาวจากเหนือจรดใต้ประมาณ 150 กม. และจากตะวันออกรจรดตะวันตกประมาณ 65 กม.

ลักษณะภูมิประเทศของลุ่มน้ำฯ ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาบรรทัดเป็นสันปันน้ำทอดด้วยยาวในแนวเหนือ-ใต้ สูงประมาณ 1,200 ม.จากระดับทะเลปานกลาง (Mean sea level) และลดระดับลงไปทางทิศตะวันออกจนจรดทะเลสาบ ส่วนทางด้านทิศใต้เป็นส่วนหนึ่งของแนวเทือกเขาสันกาลาคีรี เทือกเขาทั้งสองนี้ปกคลุมไปด้วยป่าไม้ และเป็นแหล่งต้นน้ำของลุ่มน้ำนี้ ทางตอนเหนือของทะเลสาบเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ เรียกว่า “พรุควนเคร็ง” มีพื้นที่ประมาณ 137 ตร.กม. (รวมทะเลน้อย) ส่วนทางตะวันออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลติดต่อกับอ่าวไทย

ที่มา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ (2548)

ภาพประกอบ 1 กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นกลุ่มน้ำที่มีลักษณะเฉพาะแห่งเดียวของประเทศไทย ที่น้ำฝน น้ำจืดจากคลอง และน้ำหลากจากแผ่นดิน ไหลจากพื้นที่ลุ่มน้ำ ลงสู่ทะเลสาบสงขลาซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งรับน้ำ ก่อนที่น้ำจืดจากแผ่นดินจะไหลออกสู่อ่าวไทย และมีน้ำเค็มจากทะเลเข้ามาผสมผสาน ทำให้มีลักษณะเป็นระบบทะเลสาบแบบลากูน (Lagoon) ขนาดใหญ่ การที่ทะเลสาบสงขลาได้รับทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำให้ความเค็มของน้ำในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงตามเวลา ขึ้นอยู่กับว่าช่วงเวลาใดน้ำจืดหรือน้ำทะเลมีอิทธิพลเหนือกว่า จึงมีการกล่าวขานกันว่าทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบ 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม

ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งกักเก็บน้ำและระบายน้ำตามธรรมชาติ มีลักษณะคอคดเป็นตอนๆ ลักษณะทางกายภาพแบ่งได้เป็น 4 ส่วน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะ, 2548) ดังนี้

- **ทะเลน้อย** อยู่ทางตอนบนสุดของทะเลสาบสงขลา ในเขต จ.พัทลุง มีพื้นที่ประมาณ 27 ตร.กม. เป็นทะเลสาบน้ำจืด ลึกเฉลี่ยประมาณ 1.2 ม. มีคลองเชื่อมต่อกับทะเลสาบตอนบน 3 คลอง ได้แก่ คลองยวน คลองบ้านกลาง และคลองนางเรียน
- **ทะเลสาบตอนบน** อยู่ถัดจากทะเลน้อยลงไปถึง ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา และบ้านแหลมจองถนน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง มีพื้นที่ประมาณ 473 ตร.กม. ลึกเฉลี่ยประมาณ 2 ม. มีคลองท่าแนะ คลองนาท่อม และคลองท่ามะเคือ ระบายลงสู่ทะเลสาบตอนบน ส่วนใหญ่ของปีน้ำจะเป็นน้ำจืด บางปีที่แล้งจัดจะมีการรุกตัวของน้ำเค็มในช่วงฤดูแล้ง
- **ทะเลสาบตอนกลาง** อยู่ถัดจาก ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา ลงไปถึงบริเวณบ้านปากกรอ ต.ปากกรอ อ.สิงหนคร จ.สงขลา มีพื้นที่ประมาณ 360 ตร.กม. ลึกเฉลี่ยประมาณ 2 ม. มีเกาะต่างๆ หลายเกาะ ได้แก่ เกาะสี่ เกาะห้า เกาะหมาก เกาะนางคำ เชื่อมต่อกับทะเลสาบตอนล่างโดยคลองหลวงและอ่าวท้องแบน มีคลองพรุพ้อ คลองพานไพร และคลองป่าบอน ระบายลงสู่ทะเลสาบตอนกลาง การผสมผสานของน้ำเค็มและน้ำจืด ทำให้ระบบนิเวศเป็นทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อย
- **ทะเลสาบตอนล่าง** เริ่มจากบ้านปากกรอ ต.ปากกรอ อ.สิงหนคร จ.สงขลา ไปจนถึงจุดที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย มีพื้นที่ประมาณ 182 ตร.กม. ลึกเฉลี่ยประมาณ 1.5 ม. ยกเว้นช่องแคบที่ต่อกับอ่าวไทย จะลึกประมาณ 12-14 ม. มีคลองหลายสายที่ระบายลงสู่ทะเลสาบตอนล่าง ได้แก่ คลองอู่ตะเภา คลองรัตภูมิ คลองบางโหนด ทะเลสาบส่วนนี้มีการวางเครื่องมือประมงประเภทไซนั่งและโพงพางเกือบทั่วทั้งทะเลสาบ

(2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีระบบนิเวศที่ซับซ้อน มีความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งสัตว์น้ำและพืชพรรณธรรมชาติต่างๆ รวมทั้งยังเป็นฐานการดำรงชีวิตและการผลิตทางเศรษฐกิจของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมและสภาพธรรมชาติที่สวยงาม มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมและทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เช่นบริเวณคาบสมุทรสทิงพระเป็นแหล่งที่มีหลักฐานของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณ บริเวณอุทยานนกน้ำคูขุด อุทยานนกน้ำทะเลน้อย และบริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม

ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความหลากหลายและกระจายตัวครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำฯ สามารถจำแนกได้เป็น

- ธรรมชาติของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นกน้ำ และเกาะแก่งต่างๆ
- ป่าเขาและต้นน้ำ สัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ
- แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม
- วิถีชีวิตชุมชน

ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร และคณะ (2548) ได้ทำการสำรวจและศึกษาสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 212 แหล่ง และจัดแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

- แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีจำนวนรวม 79 แหล่ง จำแนกออกได้เป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะของสถานที่ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำ เกาะ จำนวน 54 แหล่ง และ ถ้ำ จำนวน 25 แหล่ง เป็นต้น

- แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม มีจำนวนรวม 133 แหล่ง ได้แก่ ศาสนสถาน จำนวน 76 แหล่ง เมืองและชุมชนโบราณ ที่มีจุดเด่นสำคัญ เช่น เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณ เป็นต้น จำนวน 22 แหล่ง และโบราณสถานอื่นๆ จำนวน 35 แหล่ง

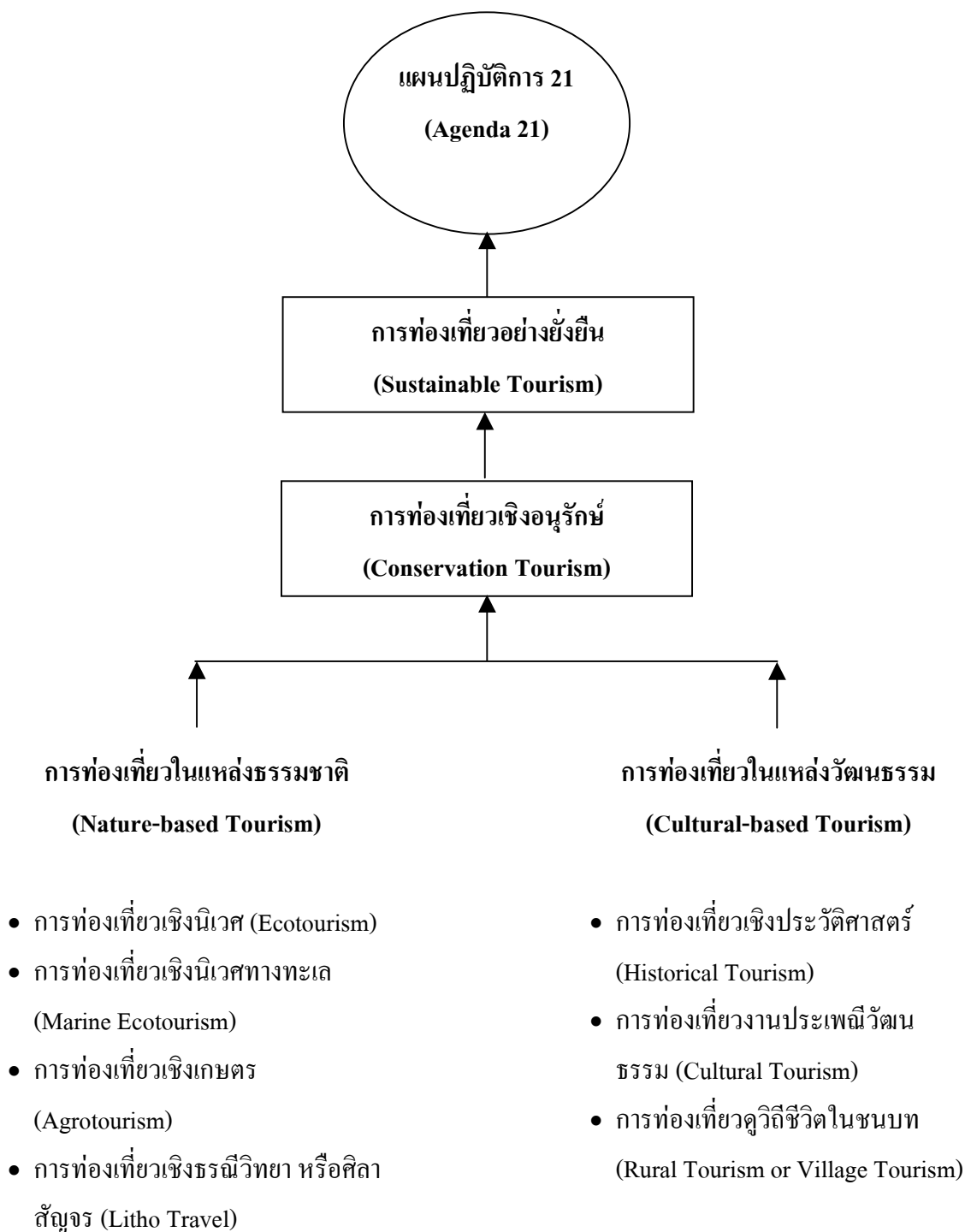

1.2.3 แนวคิดและหลักการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(1) แนวคิดของการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว

World Commission on Environmental and Development ได้พยายามผลักดันและส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของการพัฒนาแบบยั่งยืน (WCED, 1987) เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่พัฒนาการมาจากแนวโน้มสองประการ คือ (1) แนวโน้มด้านการอนุรักษ์ ซึ่งเกิดจากบทเรียนที่ได้รับจากผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และ (2) แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่ทำให้มีการตื่นตัวและให้ความสนใจเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Boo, 1991) แนวโน้มสองประการดังกล่าว ผลักดันให้เกิดแนวความคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีความหมายมากกว่าการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติทั่วไป แต่จะหมายความรวมถึงการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย

จากการประชุมสุดยอดของสหประชาชาติ (Earth Summit) ที่นครริโอเดจาเนโร (Rio de Janeiro) เมืองหลวงของประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 ได้มีข้อตกลงปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 (ภาพประกอบ 2) ที่ระบุให้การพัฒนาทุกประเภทนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 21 ต้องอยู่ในกรอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หลักการดังกล่าวได้ ถูกนำมาใช้กับการท่องเที่ยวด้วย ที่สำคัญคือการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ทั้งระบบนิเวศ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชน อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดัน ให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งระบบและกระบวนการเพื่อการประสานการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ในระดับการตัดสินใจ (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2543) และการระบุแนวทางการปฏิบัติที่จำเป็น

ที่มา : รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2543)

ภาพประกอบ 2 แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21)

(2) นิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ หรือ อาจเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Ecotourism” ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับ คำว่า Tourism หรือ การท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในวงการการท่องเที่ยว ยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ “Nature Tourism” หรือ “Biotourism” หรือ “Green Tourism” แทน Ecotourism ได้เช่นกัน เพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable tourism) ซึ่ง นิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการกำหนดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆ ไว้มากมาย ที่สำคัญและได้รับการหยิบยกมาอ้างอิงถึงเสมอ มีดังนี้

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น” (Hector, 1991)

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม” (Boo, 1991)

ในส่วนของประเทศไทยมีการให้นิยามและคำจำกัดความ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยบุคคล นักวิจัยและหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว พอสรุปได้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2538) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ที่มีรากศัพท์จากคำว่า Ecosystem + Tourism) ว่าหมายถึง “การเดินทางท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้และเข้าใจในธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่น บนพื้นฐานของการให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ในแผนแม่บทของการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) โดยได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็น 4 อย่างด้วยกัน คือ

- การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ชื่นชมในแหล่งธรรมชาติ จัดเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ
- การมุ่งเน้นเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถานที่ต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นและ เกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงให้ความรู้และความภูมิใจ จัดเป็นการท่องเที่ยววัฒนธรรม
- การท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและความพึงพอใจในการพักผ่อนสนุกสนาน ที่มุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสม จัดเป็นการท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา
- การท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการประชุมสัมมนา การติดต่อทางธุรกิจ ซึ่งอาจมีหรือไม่มีการศึกษาดูงานและการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วย ถูกจัดให้เป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง เรียกว่า การท่องเที่ยวเพื่อประชุมสัมมนา

จากนิยามและความหมายดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยอาศัยธรรมชาติเป็นฐาน อาจรวมถึง ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยที่สุด และไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น และเป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติ และองค์ประกอบของธรรมชาติ ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

(3) องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

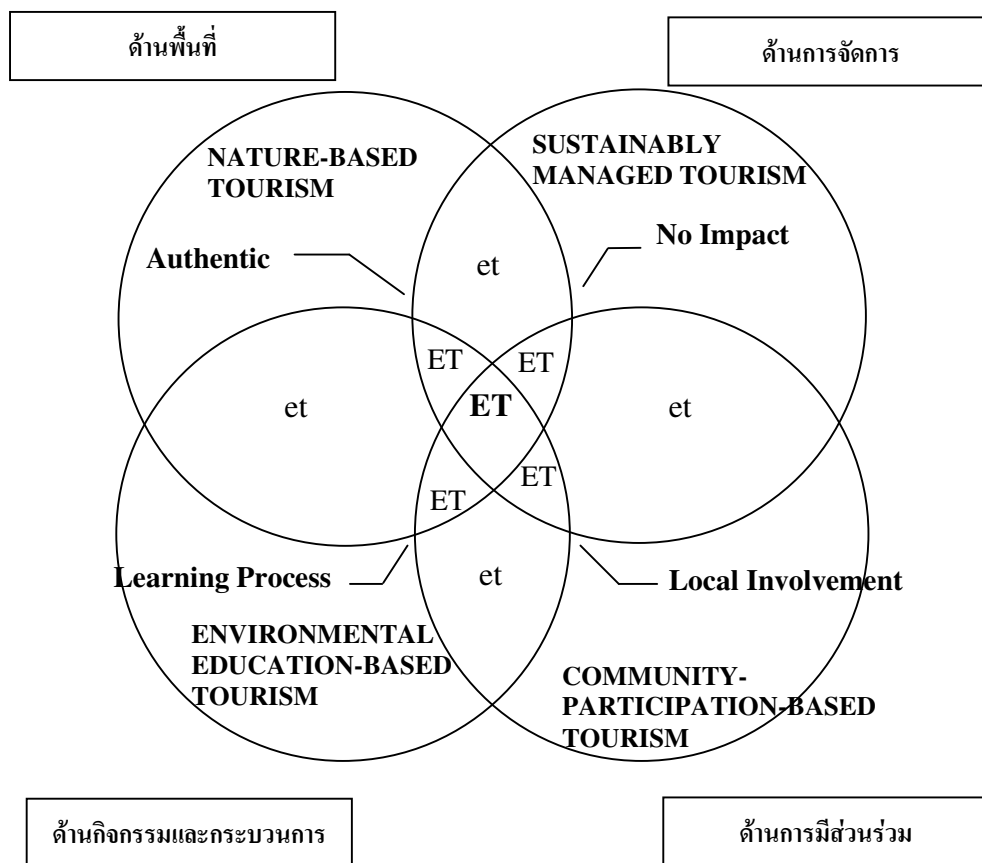
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้อธิบายถึงขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบ 4 ด้าน (ภาพประกอบ 3) ดังนี้

- **องค์ประกอบด้านพื้นที่** การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

- **องค์ประกอบด้านการจัดการ** การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

- **องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ** การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีมาให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจ ที่จะนำไปสู่การสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

- **องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม** การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการตั้งแต่การวางแผนจนถึงการนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นการกระจายรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อนำกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ

หมายเหตุ : ET, ET, et แสดงความเข้มข้นของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism

ที่มา : ดัดแปลงจาก Buckley (1994) อ้าง โดย สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542)

ภาพประกอบ 3 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากภาพประกอบ 3 จะเห็นได้ว่า หากการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ข้อ ก็จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลง ซึ่งอาจนำไปสู่การเข้าไปจัดการและเน้นกระบวนการส่งเสริม มิฉะนั้นจะทำให้แปรเปลี่ยนเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งสำคัญที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมอบอำนาจให้แก่ชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง และการท่องเที่ยวควรก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม นักท่องเที่ยวควรได้รับความพึงพอใจภายในขอบเขตที่ไม่มีการทำลายทรัพยากร

กิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพลิดเพลิน มีความสุขและปลอดภัยจากการท่องเที่ยวหรือนันทนาการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะให้ความสำคัญต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง เพราะกิจกรรมต่างๆ นั้น จะเป็นสื่อกลางนำการท่องเที่ยวไปสู่เป้าหมายได้กิจกรรมที่เหมาะสมจึงควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการได้รับความเพลิดเพลิน ทั้งนี้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

รายงานการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) ได้จัดแบ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกเป็น 3 หมวด รวม 19 กิจกรรม ประกอบด้วย

- กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ (9 กิจกรรม) ได้แก่
  - การเดินป่า
  - ศึกษาธรรมชาติ
  - ส่องสัตว์ / ดูนก
  - เทียวถ้ำ / น้ำตก
  - ตั้งแคมป์
  - ดำน้ำดูปะการัง (น้ำตื้น น้ำลึก)
  - ล่องแพ / ล่องเรือยาง
  - จิมน้ำ / นั่งช้าง
  - พายเรือ (แคนู คยัค เรือใบ กระดานโต้ลม)
- กิจกรรมกึ่งนิเวศ (5 กิจกรรม) ได้แก่
  - ถ่ายรูป บันทึกภาพ / เสียง
  - ปีน / ไต่เขา
  - ศึกษาท้องฟ้า
  - จักรยานท่องเที่ยว (เสือภูเขา)
  - ตกปลา
- กิจกรรมส่งเสริมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ (5 กิจกรรม) ได้แก่
  - ชมความงาม ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์
  - ศึกษาเรียนรู้ ประวัติ ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์

- ศึกษาชื่นชม งานศิลปกรรม และวัฒนธรรม
- ร่วมกิจกรรม เรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน
- การศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ มีลักษณะเฉพาะตัวเหมาะสมกับพื้นที่ และเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่างกัน มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกหรือเครื่องมือต่างกัน รวมทั้งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับที่ต่างกันด้วย คุณสมบัติดังกล่าว เมื่อพิจารณาประกอบกับกรอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถประเมินความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ทั้งนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม จะต้องมีการจัดการที่ลดผลกระทบด้วย

(4) นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดนโยบายหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ดังนี้

- 1) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมีการควบคุมดูแล และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกรบกวน และฟื้นตัวได้ยาก
- 2) การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดการกิจกรรมที่เหมาะสมและปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม
- 3) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่ามุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว
- 4) การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ
- 5) การให้ความสำคัญกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นความจำเป็นอันดับต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการ

ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากรและกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม

6) การนำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาในระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7) การสนับสนุนการศึกษาวิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8) การใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำคัดเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่กันไป

9) การจัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of conduct) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10) การจัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

(5) การสร้างความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อนุรักษ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้ดำเนินการสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่อนุรักษ์ โดยได้กำหนดนโยบายเพื่อสร้างความร่วมมือในการท่องเที่ยว มีรายละเอียดสำคัญ ดังนี้

1) ร่วมมือในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ นันทนาการ และการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ทั้งนี้ การดำเนินงานจะต้องสอดคล้องกับระเบียบ และข้อกำหนด ตลอดจนไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และเอกลักษณ์ของแหล่งธรรมชาติ

2) ประสานงานกันในการจัดทำแผนงานและโครงการต่างๆ โดยให้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศ ซึ่งมีแนวทางให้ดำเนินการในกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ และบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) ประสานงานในการจัดทำแผนงบประมาณ เพื่อดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ นันทนาการ และศึกษาธรรมชาติ ภายใต้อาณัติของร่วมกัน ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือสอดคล้องกัน

4) ประสานงานในการเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับพื้นที่ สำหรับพื้นที่นันทนาการและการศึกษาธรรมชาติ รวมถึงการเข้าใช้พื้นที่ดังกล่าวอย่างถูกวิธี โดยผ่านสื่อหรือตัวกลางชนิดต่างๆที่เหมาะสม

5) ร่วมกันกำหนดหลักการ ระเบียบ และกฎเกณฑ์ ในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม นันทนาการ การท่องเที่ยว และธรรมชาติศึกษา รวมถึงการจัดให้มีการเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์เรื่องดังกล่าวให้ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว หรือผู้เข้าศึกษาธรรมชาติได้รับทราบ และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

6) ร่วมกันกำหนดรูปแบบของกิจกรรมนันทนาการ การท่องเที่ยว และการศึกษาธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ รวมถึงแนวทาง และมาตรการในการควบคุมปริมาณ และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว หรือผู้เข้าศึกษาธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติร่วมกัน

7) ร่วมกันติดตามตรวจสอบกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามกรอบและเกณฑ์ที่กำหนด

8) ร่วมกันปรับปรุง และพัฒนาระบบการบริหารจัดการ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ และส่งเสริมงานด้านนันทนาการ ท่องเที่ยว และธรรมชาติศึกษาให้เหมาะสม และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือซึ่งกันและกัน ในระหว่างภาครัฐ เอกชน ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว หรือผู้เข้าศึกษาธรรมชาติ และประชาชน

1.2.4 แนวคิดและกระบวนการในการประเมินศักยภาพและความเสี่ยง

(1) แนวคิดพื้นฐานในการประเมินศักยภาพในพื้นที่ธรรมชาติ

1) แนวคิดเรื่องการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538) ได้กำหนดแนวคิดเรื่องการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาใช้เป็นบรรทัดฐานในการประเมินศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือ พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีลักษณะดังนี้

- เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว
- มีคุณค่าความเป็นธรรมชาติในตัวของมันเอง
- มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบในการรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นเสื่อมโทรมลง

- มีความเป็นไปได้ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) แนวคิดในการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying capacity for tourism development) ซึ่งหมายถึง ระดับการใช้ประโยชน์ที่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจะสามารถแบกรับไว้ได้ ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการกำหนดมาตรฐานและขอบเขตของการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2535)

ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2535 ปรับปรุงจาก Pearce, 1896) คือ

- **ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางกายภาพ** หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่

- **ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางสิ่งแวดล้อม** หมายถึงระดับของนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะไม่ทำให้ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมด้อยค่าลง ซึ่งได้แก่ ลักษณะทางชีวภาพ คุณภาพน้ำ ดิน อากาศ ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและการรองรับของเสียและสิ่งปฏิกูล

- **ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางด้านสังคม** หมายถึงระดับปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนาน ความประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไป ทั้งนี้รวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของประชาชนท้องถิ่น จนเกิดความไม่พอใจและ/หรือ การล่มสลายของชุมชน

- **ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางเศรษฐกิจ** หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในหมู่สมาชิกในสังคมและไม่กระทบต่อการลงทุนและการดำรงชีพของประชากร

ปัจจัยกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ หมายถึง สรรพสิ่งทั้งที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ที่จะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว อันเป็นข้อจำกัดหรือทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้รับผลกระทบ ซึ่งโดยทั่วไป ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ดังสมการ Carrying Capacity Function (Lindsay, 1984) ดังนี้

$$CC = f(Q, T, N, Ut, DM, AB, SA, TT)$$

เมื่อ	CC	=	ความสามารถในการรองรับ
	Q	=	ปริมาณแหล่งท่องเที่ยว
	T	=	ความทนทานของทรัพยากร
	N	=	ปริมาณนักท่องเที่ยว
	Ut	=	ประเภทกิจกรรมหรือการใช้สอย
	DM	=	การออกแบบและจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก
	AB	=	ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการในพื้นที่
	SA	=	การยอมรับของประชาชนในท้องถิ่น
	TT	=	มลพิษทางการท่องเที่ยวหรือผลกระทบข้างเคียง

3) การกำหนดมาตรการป้องกันการเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว มีหลายรูปแบบ เช่น

- **การใช้ระเบียบข้อบังคับ** ครอบคลุมถึงการใช้นโยบายที่เข้มงวดในการควบคุม เช่น กำหนดบทลงโทษ เพิ่มการตรวจตราจับกุม การกำหนดเขตพื้นที่กิจกรรมพิเศษ เขตหวงห้าม เขตเพื่อการท่องเที่ยวถาวรหรือชั่วคราว เป็นต้น ตลอดจนการกำหนดระดับความเข้มข้นของการใช้พื้นที่ เช่น กำหนดจุดเข้าออก การควบคุมปริมาณผู้คน การควบคุมกิจกรรม เป็นต้น

- **การใช้มาตรการทางการจัดการ** ครอบคลุมถึงการปรับปรุงสภาพทางกายภาพ เช่น การสร้างถนน การปรับปรุงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว การเพิ่มขึ้นตอนของการขอใช้บริการ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การเชิญชวนนักท่องเที่ยวเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม การให้การศึกษากับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการรักษาสภาพต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยว และการชี้แนะการปฏิบัติแนะนำพื้นที่ที่ไม่ค่อยถูกใช้สอย ตลอดจนการเรียกสิ่งตอบแทน เช่น การเพิ่มค่าธรรมเนียมผ่านทาง การเก็บค่าบริการเพิ่มขึ้น เป็นต้น

- **มาตรการการชดเชย** ครอบคลุมถึงมาตรการเพิ่มหรือลดขีดความสามารถในการรองรับฯ ที่อาจไม่สามารถหลีกเลี่ยงความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นบางประการได้ เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น การสูญเสียพืชพันธุ์บางชนิด เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อผลตอบแทนด้านอื่นที่สูงกว่า แต่ในการนี้ ผู้ได้รับประโยชน์กับผู้ได้รับผลกระทบอาจไม่ใช่คนกลุ่มเดียวกัน ดังนั้น มาตรการการชดเชยเป็นมาตรการเสริมอันหนึ่งที่สำคัญ

(2) การกำหนดเกณฑ์หรือตัวชี้วัดเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบ ได้มีการเสนอและกำหนดเกณฑ์หรือตัวชี้วัดเพื่อใช้ในการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลอดจนศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยว โดยบุคคล องค์กร และสถาบันต่างๆ ที่มีระดับความละเอียดและความเข้มข้นของการประเมินต่างๆ กัน ดังนี้

1) สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินเพื่อคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการพัฒนา 3 ประเด็น ดังนี้

- **ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว** โดยพิจารณาจากสภาพทรัพยากรที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะและคงลักษณะพื้นถิ่น เน้นความสำคัญของระบบนิเวศ หรือวัฒนธรรมพื้นที่ และความดึงดูดใจ ว่ามีมากน้อยเพียงใด เพื่อให้ความสำคัญที่ต่างๆ กันในแต่ละปัจจัยดังนี้

( ) **ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว** ศึกษาพิจารณาจากสภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว หรือองค์ประกอบหลักภายในแหล่งท่องเที่ยวโดยพิจารณาจาก

- ความเป็นสภาพธรรมชาติดั้งเดิม หรือ
- เป็นสภาพที่ถูกตกแต่งดัดแปลงบ้าง แต่ยังคงสภาพเดิมไว้เป็นหลัก หรือ
- เป็นแหล่งธรรมชาติที่สร้างขึ้นโดยการผสมผสาน จำลอง หรือตกแต่งใหม่ โดยไม่มีลักษณะที่เป็นระบบนิเวศที่ถูกดัดแปลง หรือ
- ไม่สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่ หรือ
- เป็นแหล่งที่สร้างเลียนแบบธรรมชาติมีค่าต่อความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มากน้อยตามลำดับ

( ) **องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์** โดยศึกษาพิจารณา

- ความสำคัญของระบบนิเวศ ความสมบูรณ์ ความหลากหลาย ลักษณะที่หายาก และความสัมพันธ์ที่เป็นระบบพื้นที่
- ความโดดเด่นด้านกายภาพหรือมีความโดดเด่นมาก (มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ชัดเจน มีความแปลก แตกต่างจากทั่วไป) หรือมีความโดดเด่นลดลงตามลำดับ
- สภาพที่มีความสวยงามของธรรมชาติ (ทัศนียภาพและองค์ประกอบ) ว่ามีระดับความงามมากเป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็นอย่างไร โดยสรุปแล้ว มีความดึงดูดใจมากน้อยแค่ไหน ทั้งนี้รวมถึงความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศว่ามีอย่างไร
- องค์ประกอบด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่ผสมผสานหรือเพิ่มความดึงดูดใจ

• **ศักยภาพของการจัดการ** โดยพิจารณาจากสภาพการจัดการในปัจจุบันว่า อยู่ในกรอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มากน้อยแค่ไหน การพิจารณาการจัดการนี้จะบ่งชี้ถึงโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สูงขึ้น ศักยภาพการจัดการประกอบด้วย

- มีการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยพิจารณาจากรูปแบบ การจัดสื่อความหมาย กิจกรรมด้านการศึกษา

- มีการจัดการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว มีมาตรการป้องกันและ ลดผลกระทบ มีการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ มีการนำรายได้มาบำรุงรักษาแหล่งทรัพยากร มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว เป็นต้น

- มีองค์กรในการจัดการ ที่ให้ความสำคัญในการสร้างร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของชุมชน พิจารณาจากรูปแบบขององค์กรในการจัดการ ทุกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการควบคุมการท่องเที่ยว

- มีการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องเป็นการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อม เช่นจัดการด้านการตลาดโดยให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม จัดการด้านบริการ เช่น ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งนี้รวมถึงการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

• **ความพร้อมของชุมชน** โดยพิจารณาจาก

- การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น พิจารณาจากการให้ความสำคัญกับชุมชนในการเข้ามามีบทบาท ตัดสินใจ กำกับดูแลและควบคุมการท่องเที่ยวนั้นๆ

- ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นและกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติ เช่นการให้ข้อมูลท้องถิ่น การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการ และการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน

- ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงการเตรียมความพร้อมในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนว่าจะสามารถรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และระดับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก โดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศ ทั้งด้านชีวภาพ ด้านจิตวิทยา ด้านสังคมและวัฒนธรรม

2) **บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542)** ได้กำหนดเกณฑ์ในการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

- เกณฑ์การประเมินความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่
  - ด้านความสุนทรีย์ทางธรรมชาติ
  - ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
  - ความนิยมของนักท่องเที่ยว ความปลอดภัย
  - ความเปราะบางของสิ่งแวดล้อม
- เกณฑ์ในการประเมินความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่
  - ความหนาแน่นของนักท่องเที่ยว
  - ความสามารถในการรองรับของสาธารณูปโภค
  - ความสามารถในการจัดการ
  - ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร
  - คุณภาพของสิ่งแวดล้อม

3) **การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538)** ได้กำหนดเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อประเมินแหล่งท่องเที่ยวในโครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ กรณีภาคใต้ ไว้ดังนี้

• เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบด้วย 6 ประเด็นหลัก ได้แก่

- ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว
- โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม
- ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่
- ความยากง่ายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- ความปลอดภัย
- ความสอดคล้องระหว่างการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในปัจจุบัน และ/หรือ ที่

จะพัฒนาในอนาคต กับกิจกรรมการท่องเที่ยวปัจจุบัน

- เกณฑ์ในการประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
  - ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศ
  - ผลกระทบต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่
  - ผลกระทบต่อศิลปวัตถุ โบราณสถาน โบราณวัตถุในพื้นที่ธรรมชาติ

4) **Emphandhu and Chettamart (1997)** ได้เสนอวิธีการคำนวณตัวชี้วัด สำหรับ คำนวณหาระดับของศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เมื่อมีการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้หลักการ Weighting score method ซึ่งสามารถแสดงเป็นสมการได้ดังนี้

$$EP = (W_1R_1 + W_2R_2 + \dots + W_nR_n) / (W_1 + W_2 + \dots + W_n)$$

$$= \frac{\sum_{i=1}^n W_i R_i}{\sum_{i=1}^n W_i}$$

เมื่อ EP = ระดับศักยภาพในความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 W_i = ค่าถ่วงน้ำหนักของตัวแปรที่ i ($i = 1, 2, \dots, n$)
 R_i = ค่าคะแนนศักยภาพของตัวแปรที่ i ($i = 1, 2, \dots, n$)

5) **สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2547)** ได้ กำหนดเกณฑ์แหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ไว้ ถึงลักษณะธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ เพื่อใช้ใน โครงการการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมใน พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ของท้องถิ่น โดย กำหนดให้เกณฑ์จะต้องมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- เป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่น
- มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือนิทานพื้นบ้าน
- มีประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางด้านวิทยาศาสตร์
- ภูมิศาสตร์หรือโบราณคดี
- เป็นโครงสร้างทางธรรมชาติที่ดี หายากหรือเป็นทัศนียภาพที่สวยงาม
- เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นที่เคารพบูชา

คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2545) ได้ดำเนินการประเมินแหล่ง ธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ โดยใช้เกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น โดยใช้เทคนิควิธีการประเมินคุณค่าสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ เพื่อประเมินคุณค่าความสำคัญ ศักยภาพและความเสี่ยงของแหล่งธรรมชาติอันควร อนุรักษ์ และนำผลการประเมินมาจัดลำดับความสำคัญโดยพิจารณาจากคุณค่าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เป็นหลัก ซึ่งการกำหนดคุณค่าความสำคัญดังกล่าว โดยจัดแบ่งเป็นระดับร้อยละ ดังนี้

- ค่าคะแนนของแหล่งท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 66 ถึง 100
ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าความสำคัญสูง

- ค่าคะแนนของแหล่งท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 33 ถึง 66
ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าความสำคัญปานกลาง

- ค่าคะแนนของแหล่งท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 1 ถึง 33
ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าความสำคัญต่ำ

การกำหนดคุณค่าความสำคัญดังกล่าว เพื่อจะเป็นการกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ของแหล่งธรรมชาติต่อไป

นอกเหนือจากการกำหนดเกณฑ์เพื่อประเมินศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น ในบางกรณีมีการเพิ่มค่าน้ำหนักคะแนนให้กับเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการประเมิน เช่น โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ 4 จังหวัดได้แก่ จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ อุดรธานี หนองคาย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545) ได้กำหนดเกณฑ์ในการประเมิน 5 ประการ คือ

- สิ่งดึงดูดใจ	มีค่าถ่วงน้ำหนัก ร้อยละ 30
- ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว	มีค่าถ่วงน้ำหนัก ร้อยละ 20
- การรวมกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยว	มีค่าถ่วงน้ำหนัก ร้อยละ 15
- ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยว	มีค่าถ่วงน้ำหนัก ร้อยละ 5
- ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและชุมชน	มีค่าถ่วงน้ำหนัก ร้อยละ 30

ผลจากการประเมินแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งในพื้นที่ 4 จังหวัด ผู้ประเมินได้นำค่าคะแนนที่ได้มาจัดลำดับ และตีความตามค่าคะแนนออกมาเป็นความสำคัญและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากผลจำแนกเป็นระดับอนุภาค 4 จังหวัด และระดับรายจังหวัด เป็นเบื้องต้น และนำมาพิจารณาลำดับความสำคัญและศักยภาพตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ โบราณวัตถุ และศิลปวัฒนธรรมประเพณี สำหรับการตีความค่าคะแนน เป็นดังนี้

- ค่าคะแนนของแหล่งท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 60 ขึ้นไป
ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก

- ค่าคะแนนอยู่ระหว่าง 40 – 59 ถือได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวนี้มีศักยภาพปานกลาง หรือ แหล่งท่องเที่ยวรอง

- ค่าคะแนนในการประเมินศักยภาพต่ำกว่าร้อยละ 40 ถือได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวนี้มีศักยภาพต่ำ หรือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเสริม

(3) กระบวนการที่นำมาประยุกต์ใช้ในการกำหนดตัวชี้วัดเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพและความเสี่ยง วิธีเดลฟาย (Delphi Method) เป็นกระบวนการที่มีพื้นฐานจากการรวบรวมและถกแถลงความรู้จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (ในที่นี้หมายถึง กลุ่มนักวิชาการ ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน หรือผู้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในด้านนั้นๆ) เพื่อวินิจฉัยสิ่งต่างๆ ซึ่งยังไม่มีคำตอบที่แน่นอน โดยอาศัยชุดแบบสอบถามและควบคุมความคิดเห็นโดยการให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 2-3 รอบ หรือมากกว่า ด้วยวิธีดังกล่าว ทำให้ได้มาซึ่งมติสอดคล้องโดยเสียงข้างมากจากสมาชิกกลุ่ม Dalkey (2005) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของวิธีเดลฟาย 3 ประการ ดังนี้

- การไม่เปิดเผยรายชื่อผู้เชี่ยวชาญหรือสมาชิกกลุ่ม
- มีการให้ข้อมูลที่เป็นความเห็นกลุ่มย้อนกลับไปยังสมาชิกกลุ่มแต่ละคน และมีการนำเสนอความเห็นซ้ำๆ
- มีการวินิจฉัยของกลุ่มอย่างเป็นทางการ กล่าวคือความเห็นครั้งสุดท้ายของสมาชิกจะสรุปเป็นความเห็นของกลุ่ม

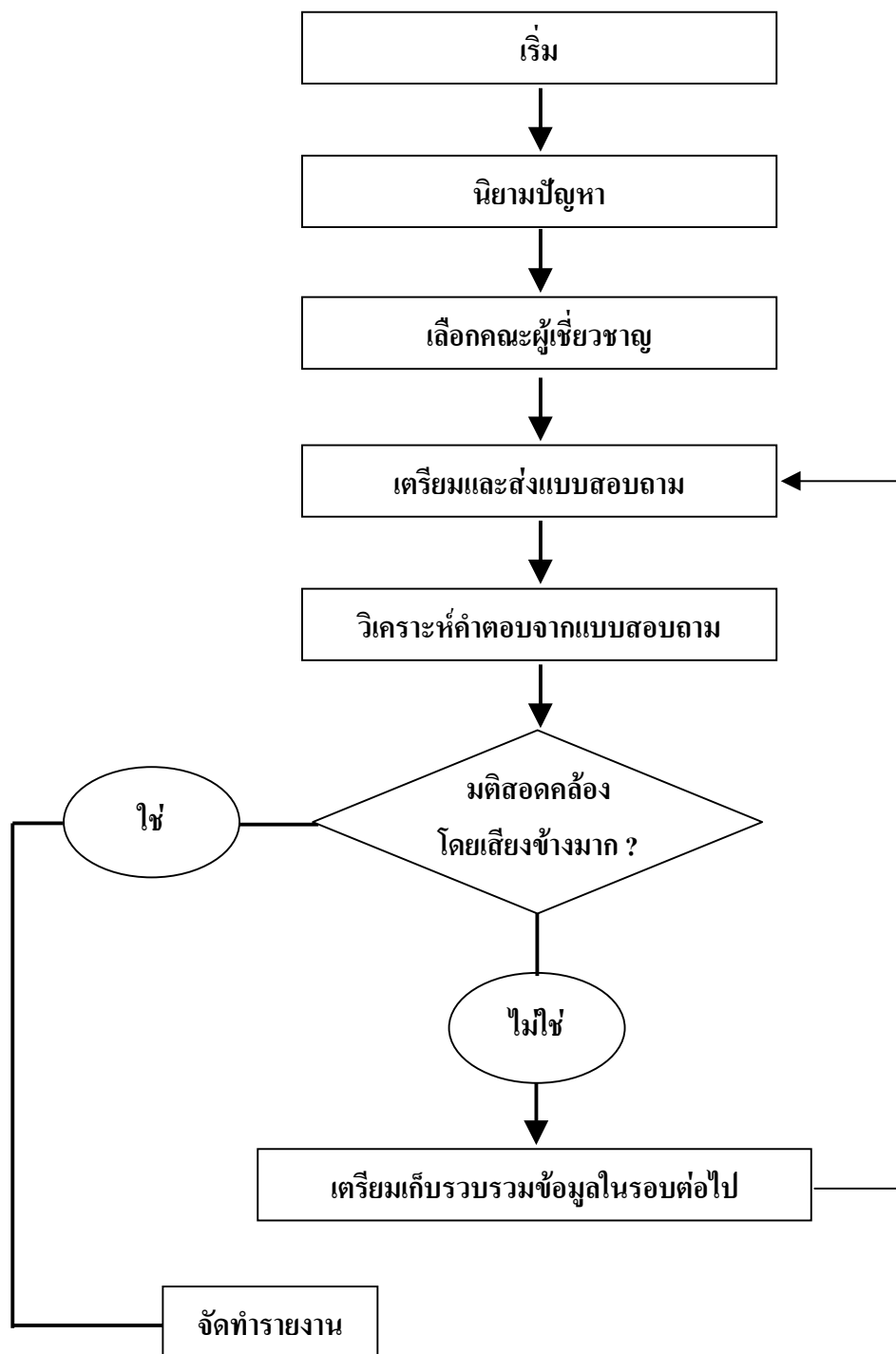
Murphy and Terry (2001) ได้แบ่งกระบวนการเดลฟาย เป็น 5 ระยะ คือ

- 1) การกำหนดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
- 2) การรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามปลายเปิด
- 3) การกำหนดค่าความเห็นบนมาตรฐานวัดของแบบสอบถามฉบับที่สอง (รอบสอง)
- 4) การหามติสอดคล้องโดยเสียงข้างมาก
- 5) การวิเคราะห์สรุปผลข้อมูล

ชัยลิจิต สร้อยเพชรเกษม (2547) ได้รวบรวมหลักการและวิธีการเดลฟาย พบว่าวิธีเดลฟายแท้จริงนั้น ควรถามความเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ อย่างน้อย 3 รอบขึ้นไป และในรอบแรกเป็นการใช้แบบสอบถามเพื่อให้ได้คำตอบหรือข้อคิดเห็นสำหรับการพัฒนาแบบสอบถามรอบที่ 2 (ภาพประกอบ 4 อธิบายลำดับขั้นตอนของวิธีเดลฟาย) นอกจากนั้นได้รวบรวมงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวิธีเดลฟาย และพบว่า การกำหนดขนาดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อดำเนินงานโดยใช้วิธีเดลฟายนั้น มีขนาดกลุ่มที่แตกต่างกัน เช่น การใช้ขนาดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมากกว่า 13 คน จัดอยู่ในระดับที่น่าพอใจ

ของการปฏิบัติงาน ขณะที่ขนาดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 4 คน จะให้ผลดีต่อการปฏิบัติงาน เป็นต้น และได้สรุปว่า ไม่มีเกณฑ์กำหนดจำนวนขนาดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่แน่นอน และงานวิจัยที่ใช้วิธีเดลฟาย มีการกำหนดจำนวนผู้เชี่ยวชาญไว้แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมต่อสภาพการณ์ของการวิจัยในแต่ละเรื่อง และแต่ละกรณีศึกษา

เทคนิควิธีการดังกล่าวข้างต้นได้มีการนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยอย่างแพร่หลาย โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ประเภท และข้อจำกัดของลักษณะงานวิจัยนั้นๆ ซึ่งการวิจัยเพื่อประเมินศักยภาพและความเสี่ยงของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กรณีศึกษาเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คูขุด) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเทคนิควิธีการเดลฟายมาปรับใช้ในบางขั้นตอน (ขั้นตอนการกำหนดตัวชี้วัด และการพัฒนาแบบประเมิน(Checklist) ศักยภาพและความเสี่ยง) ซึ่งมีรายละเอียดในบทที่ 2

ที่มา: ชัยลิจิต สร้อยเพชรเกษม (2547)

ภาพประกอบ 4 แผนภูมิอธิบายขั้นตอนของวิธีเคสฟาย

1.2.5 งานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

นอกเหนือจากเอกสารงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องโดยตรงหรือใกล้เคียงกับงานวิจัยวิทยานิพนธ์นี้ในประเด็นต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ยังมีงานวิจัยอื่นๆ ที่อาจมีความเชื่อมโยงกันบ้างแต่ไม่มากนัก เช่น เกี่ยวกับการกำหนดแนวทางการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การสำรวจและการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และงานวิจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

(1) งานวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

สุวัฒนา ธาดานิติ (2525) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาทะเลสาบสงขลาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ พบว่าแม้ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเคยเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร เป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ แต่ในปัจจุบัน พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ยากจน เพราะการดำรงชีพอิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติซึ่งนับวันจะร่อยหรอ ในขณะที่ทางตอนใต้ของพื้นที่ลุ่มน้ำ บริเวณเมืองสงขลาและหาดใหญ่ มีศักยภาพในการพัฒนาสูงมากเนื่องจากเป็นศูนย์กลางหลายๆ ด้านของภาคใต้ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเมืองและชนบท ผลที่เกิดตามมาก็คือ การเคลื่อนย้ายของประชากรเข้าสู่เมือง แนวคิดในการแก้ปัญหา คือ การให้อุตสาหกรรมในเมืองหลักเกิดการเชื่อมโยงถดถอย เป็นการสร้างงานในพื้นที่ชนบท ประเภทอุตสาหกรรมที่มีลักษณะดังกล่าวมากที่สุด คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเสนอกลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

การกำหนดเขตการใช้ที่ดินในแหล่งท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็นเขตสงวน เขตอนุรักษ์ และเขตพัฒนา เพื่อป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ

- การสร้างระบบชุมชนศูนย์กลางการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการกระจายตัวของ การท่องเที่ยว บริการข่าวสาร เทคโนโลยี และเงินทุนสู่พื้นที่ที่ยากจน
- การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวให้กระจายมากที่สุด
- การพัฒนาเฉพาะบริเวณ เนื่องจากทะเลสาบสงขลา มีอาณาเขตกว้างขวาง จึงเลือกพัฒนาเฉพาะบริเวณที่มีศักยภาพสูงเท่านั้น โดยการกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็น 3 แนวทาง คือ แนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศ และแนวทางการพัฒนาอาชีพชุมชน

(2) งานวิจัยด้านการสำรวจและการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538) ได้ศึกษาถึงตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในโครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ: กรณีภาคใต้ ซึ่งได้พิจารณาเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

- เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีเกณฑ์ต่างๆ เช่น โอกาสที่จะได้พบเห็นสัตว์ป่า ความเป็นแหล่งรวมสัตว์หายาก ความหลากหลายชนิดของสังคมพืช ความอุดมสมบูรณ์ของสังคมพืช ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศ ความเป็นแหล่งรวมพืชหายาก พืชใกล้สูญพันธุ์ หรือพืชชนิดใหม่ของโลก ความโดดเด่นเฉพาะตัวของกายภาพของพื้นที่ ลักษณะโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือความเป็นอยู่ของชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ สภาพภูมิทัศน์ สิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง ลักษณะโดดเด่นทางโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปกรรมในพื้นที่ธรรมชาติ โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ ความยากง่ายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย ความสอดคล้องระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบัน และ/หรือที่จะพัฒนาในอนาคตกับกิจกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบัน

- เกณฑ์ในการประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสัตว์ป่าและพืช ผลกระทบต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่ ผลกระทบต่อศิลปวัตถุ โบราณสถาน โบราณวัตถุในพื้นที่ธรรมชาติ

สมชาย เลี้ยงพรพรรณ (2543) ศึกษาแหล่งทรัพยากรเพื่อการนันทนาการและเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณทะเลน้อย ทะเลสาบตอนบน และทะเลสาบตอนล่าง รวมทั้งพื้นที่โดยรอบที่อยู่ห่างจากชายฝั่งประมาณ 1 กิโลเมตร ได้สำรวจและทำแผนที่แสดงที่ตั้งของแหล่งทรัพยากรนันทนาการ 70 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางธรรมชาติ 18 แห่ง และทางวัฒนธรรม 52 แห่ง โดยกระจายอยู่รอบบริเวณทะเลน้อย 3 แห่ง บริเวณทะเลสาบตอนบน 26 แห่ง และ บริเวณทะเลสาบตอนล่าง 41 แห่ง โดยแหล่งทรัพยากรทางนันทนาการ ทางวัฒนธรรมจะปรากฏมากใน ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง ต.หัวเขา อ.สิงหนคร และ ต.บ่อยาง อ.เมือง จ.สงขลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองมาแต่อดีต สามารถเข้าถึงง่าย มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ดี ส่วนแหล่งทรัพยากรนันทนาการทางธรรมชาติจะปรากฏมากในบริเวณตั้งแต่ตอนกลางจนถึงตอนใต้ของทะเลสาบตอนบน สามารถเข้าถึง มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ในระดับปานกลาง

ณรงค์ศักดิ์ สุริยารกุล (2546) ได้ศึกษาเกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา ต.เกาะขอม อ.เมือง จ.สงขลา พบว่าเกาะขอมมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูงในด้านพื้นที่ ด้านการมีส่วนร่วม และมีศักยภาพปานกลางในด้านการจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ นอกจากนี้ ยังได้วิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแต่ละจุดท่องเที่ยว และพบว่าสถาบันทักษิณคดีศึกษา มีศักยภาพสูงในด้านพื้นที่และด้านการมีส่วนร่วม มีศักยภาพปานกลางในด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ส่วนจุดท่องเที่ยวอื่นๆ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดหรือศาสนสถาน และกลุ่มทอผ้าราชวัดถ์ มีศักยภาพสูงในด้านพื้นที่ และด้านการมีส่วนร่วม ศักยภาพปานกลางในด้านกิจกรรมและกระบวนการ และศักยภาพต่ำในด้านการจัดการ

(3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่นในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ชอุยวรรณ นนทพุทท (2546) ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ต.ตะโหมด จ.พัทลุง พบว่า การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเกิดจากเงื่อนไข 3 ประการ ตามลำดับ ได้แก่ (ก) ทุนของชุมชน ได้แก่ ทุนระบบนิเวศ ทุนคน ทุนระบบสังคมและวัฒนธรรม ทุนสติปัญญา และทุนเงินตรา (ข) พลวัตของปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนของชุมชน และการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน (ค) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยสามารถแบ่งการเรียนรู้ได้เป็น 2 ประเภท คือ การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนที่พัฒนาจากทุนเดิม และการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนตะโหมดเกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคล 3 กลุ่ม คือ คณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คณะกรรมการป่าชุมชนเขาหัวช้าง และสมาชิกในชุมชน ตามลำดับ

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- (1) ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กรณีศึกษา เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด)
- (2) วิเคราะห์ประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว
- (3) เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ข้อมูลพื้นฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด) ที่มีประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (2) ตัวชี้วัดและเครื่องมือที่เหมาะสมซึ่งสามารถบ่งชี้ระดับศักยภาพและความเสี่ยงของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด) ได้
- (3) ระดับศักยภาพและความเสี่ยงของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด)
- (4) แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และมาตรการในการลดความเสี่ยงของผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด)

1.5 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย งานวิจัยนี้มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1.5.1 ขอบเขตวิธีการวิจัย

- (1) สัมภาษณ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น ระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด) ต.คุชูด อ.สทิงพระ จ.สงขลา
- (2) กำหนดตัวชี้วัด และพัฒนาเครื่องมือ หรือแบบประเมิน (Checklist) เพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสำรวจสภาพพื้นที่ การรับฟังความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ และจากนักวิชาการ การสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง
- (3) ทดสอบและปรับปรุงเครื่องมือ หรือแบบประเมิน (Checklist) โดยทำการประเมินกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(4) ประเมินศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบของพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด) ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

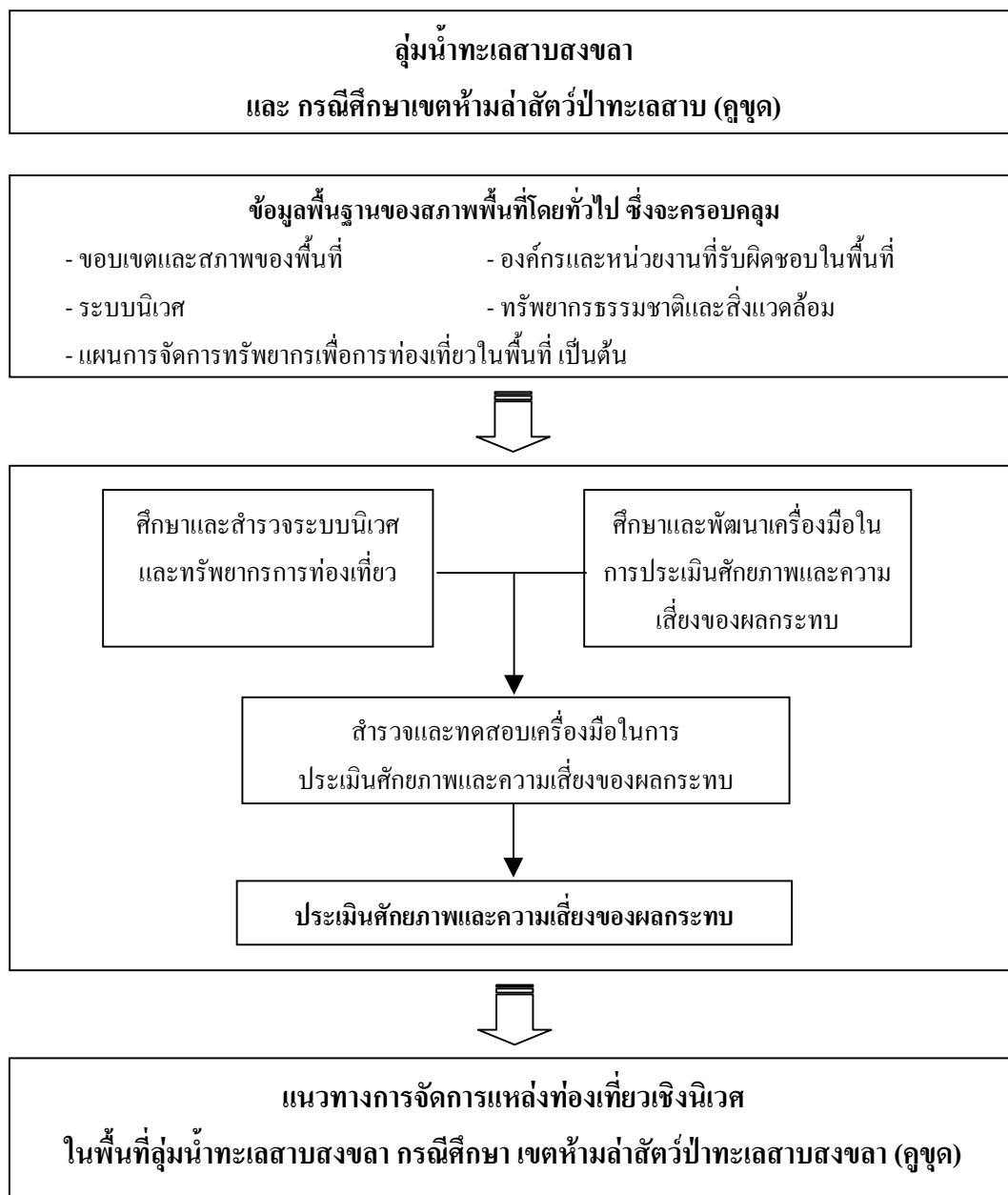
(5) เสนอแนวทางในการพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.5.2 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (คุชูด) ต.คุชูด อ.สทิงพระ จ.สงขลา

1.6 กรอบแนวคิดของการวิจัย

แผนภูมิในภาพประกอบ 5 แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้

ภาพประกอบ 5 กรอบแนวคิดของการวิจัย